

УДК 316.61:37.018.32

ТРУДОВА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ВИХОВАНЦІВ СОЦІАЛЬНОГО ГУРТОЖИТКУ ДЛЯ ДІТЕЙ-СИРИТ ТА ДІТЕЙ, ПОЗБАВЛЕНИХ БАТЬКІВСЬКОГО ПІКЛУВАННЯ

Доннік Марія Сергіївна
м.Кіровоград

Актуальність матеріалу, викладеного у статті, обумовлена появою соціальних гуртожитків для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, в мережі спеціалізованих закладів та формувань державного утримання молоді. Діяльність соціального гуртожитку спрямована на підвищення рівня соціалізації вихованців та забезпечення тимчасовим житлом. Особлива увага приділяється дослідженню рівня трудової соціалізації мешканців гуртожитку, оскільки закінчення школи-інтернату супроводжується проблемою вибору подальшого місця навчання або професійної діяльності.

Ключові слова: соціальний гуртожиток; трудова соціалізація; діти-сироти; діти, позбавлені батьківського піклування.

Початок самостійного життя кожної особистості обумовлюється її власними адаптаційними можливостями, доцільність та своєрідність прояву яких засвідчує рівень соціалізації молоді людини. Розвиток особистості у сімейному оточенні, в атмосфері любові та взаєморозуміння прогнозує, як правило, успішний процес адаптації до змінних умов соціального середовища. В той же час, процес становлення дитини в системі інтернатних закладів досить часто негативно впливає на соціалізацію вихованців, що призводить до розгубленості та незахищеності їх перед майбутнім самостійним життям. Саме тому, актуальність створення соціальних гуртожитків як структурної одиниці у мережі спеціалізованих закладів та формувань державного утримання молоді дозволяє реалізувати виконання державних завдань щодо осіб категорії «діти-сироти, діти, позбавлені батьківського піклування, та особи з їх числа» на початковому етапі самостійного життя поза інтернатними установами. Соціальні гуртожитки покликані забезпечити вихованців тимчасовим житлом та надати всі необхідні умови щодо організації самостійного життя поза соціальними інститутами.

Вивчення наукової літератури з питань становлення та розвитку соціальних гуртожитків дало можливість зробити висновки, що досліджувана нами проблема до 2006 року не вивчалася взагалі, що обумовлюється відносно нещодавною появою означених установ у мережі спеціалізованих закладів та формувань державного утримання молоді України. Саме тому, керуємося законодавчою базою щодо соціальних гуртожитків, залучаючи також психологічні, педагогічні та соціально-педагогічні надбання в галузі методів та форм роботи з означеною категорією клієнтів. При цьому, звертаємо увагу на дослідження Т. Авельцевої, Н. Зимівця, Ю. Бойко, В. Петровича, Н. Обухової, В. Молочного, які розробили «Програму центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з соціальної адаптації дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з числа учнів старших та випускних класів інтернатних закладів, шкіл соціальної реабілітації та осіб з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [8]. Означена Програма допомагає спеціалістам соціальної сфери у наданні якісних та ефективних послуг означеній категорії осіб, не є виключенням і соціальний гуртожиток.

Крім того, особливостями процесу соціалізації займалися Б. Ананьєв, В. Андреев, Г. Андреева, Н. Андреевкова, О. Безпалько, О. Біла, І. Богданова, Т. Василькова, Ю. Василькова, Н. Голованова, Г. Гордін, В. Давидов, І. Зверева, А. Капська, П. Каптерев, Л. Коваль, В. Куєвда, С. Кузьмін, Ю. Левада, В. Лисовський, Б. Ломов, А. Мудрик, В. Нікітін, Г. Осіпов, А. Петровський, А. Реан, Т. Сахарова, І. Фролова, С. Харченко, С. Хлебик,

К. Щербакіова, Є. Якуба, М. Ярошевський тощо, які вивчали термін, розвивали основні положення щодо його виникнення, сутності, розвитку та значення в кожній сфері наук.

Мета дослідження – визначення рівня трудової соціалізації мешканців соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Соціальний гуртожиток належить до загальної системи спеціалізованих закладів та формувань державного утримання молоді України, діяльність яких дозволяє забезпечувати виконання державних завдань щодо подолання наслідків сімейних негараздів – соціального сирітства, насильства в сім'ї, поширення явищ девіантної та делінквентної поведінки, алкогольної та наркотичної залежності тощо.

З метою досягнення якісного рівня соціальної роботи з дітьми, сім'ями та молоддю Міністерством у справах сім'ї, молоді та спорту (зараз Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України) було розроблено Проект плану розвитку мережі закладів соціального обслуговування на 2008–2011 роки. Згідно цієї програми до 2011 року на території України було створено понад 30 соціальних гуртожитків у АР Крим, Вінницькій, Волинській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Закарпатській, Івано-Франківській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Рівненській, Сумській, Тернопільській, Харківській, Хмельницькій, Черкаській, Чернігівській областях.

Згідно Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, (Постанова Кабінету Міністрів України від 08.09.05 р. № 878 «Про затвердження Типового положення про соціальний гуртожиток для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування»), проживати у таких соціальних гуртожитках не більше 3 років мають право випускники шкіл-інтернатів, у тому числі діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також молоді особи з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 18 до 23 років. Головна мета діяльності соціальних гуртожитків полягає у соціальній адаптації вихованців шляхом формування активної життєвої позиції, засвоєння норм та цінностей суспільства; крім того, здійснюється підготовка до самостійного життя, до створення сім'ї, народження та виховання дітей, а також допомога в працевлаштуванні [2, с.114].

Робота фахівців соціальних гуртожитків з мешканцями здійснюється згідно «Інструкції з обліку роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, а також особами з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, віком від 15 до 18 років, які перебувають у соціальних гуртожитках» [7].

Відповідно до «Інструкції з обліку роботи з дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, а також особами з їх числа...» на кожного клієнта закладу формується особова справа, яка включає в себе: направлення до соціального гуртожитку; заяву клієнта; договір про надання послуг, що регламентує правила перебування у соціальному гуртожитку; акт передачі майна, яке знаходиться в кімнаті, в тимчасове користування, список речей, з якими особу поселяють; облікову картку клієнта (де зазначені особові данні, міститься довідка про підтвердження статусу, місце навчання або роботи, сімейний стан, термін перебування особи у гуртожитку, план індивідуальної роботи з врахуванням особистих психологічних, педагогічних, матеріальних проблем та облік отриманих соціальних послуг).

Соціально-педагогічна діяльність фахівців соціального

гуртожитку спрямована передусім на підвищення рівня соціалізації мешканців закладу, одним із структурних компонентів якої виступає трудова соціалізація, важливість виокремлення якої не викликає сумнівів, оскільки закінчення школи-інтернату супроводжується проблемою вибору подальшого профільного місця навчання або професії. Провідними науковцями трудова соціалізація визначається «як динамічний процес входження індивіда у професійне середовище (засвоєння професійного досвіду, оволодіння стандартами і цінностями професійного співтовариства) і активної реалізації трудового досвіду, який передбачає безперервний професійний саморозвиток і самовдосконалення» [5]. Трудова соціалізація відображає «науково обґрунтовану орієнтацію молоді на певні види професій з урахуванням особистих інтересів та психофізіологічних можливостей для зайняття тією чи іншою професією» [6, с.64].

Сформованість високого рівня трудової соціалізації передбачає наявність у мешканців соціального гуртожитку свідомого ставлення до практичного впровадження знань, умінь та навичок, усвідомленого вибору майбутньої професії [2], сформованість загально-трудова умінь і навичок (уміння виконувати певні трудові дії, планувати, регулювати і контролювати свою діяльність), навичок культури праці (підтримання чистоти на робочому місці, бережливе ставлення до майна, економне витрачання матеріалів тощо), а також мотиву здобуття знань для успішного оволодіння майбутньою професією [4]. Тож, трудова соціалізація включає психологічну та практичну готовність до праці, мотиви трудової діяльності, професійні інтереси, звички, здібності, моральні якості, трудові уміння та навички [1], наявність яких відображає рівень трудової соціалізованості вихованців соціального гуртожитку.

Результатом трудової соціалізації є соціалізована у трудовому відношенні особистість, відповідальний суб'єкт суспільно-виробничої діяльності, який виявляє такі соціально-педагогічні та психологічні якості, як організованість, працьовитість, готовність до праці, працелюбність, трудову активність, трудову дослість тощо [3, с.82].

Для того, щоб виявити рівень трудової соціалізації вихованців ми розробили анкету та дослідили означений рівень на базі соціального гуртожитку м. Котовська Одеської області.

Анкета дозволила констатувати показники професійної інформованості, мотивації до трудової діяльності, сформовані вміння та навички у різних видах побутової, обслуговуючої, продуктивної праці, серед яких провідними виступили почуття обов'язку, відповідальності, бережливості, підприємливості, пунктуальності, працелюбності, старанності, ініціативності, наполегливості, цілеспрямованості, високої моральності праці,

економічне мислення та ділова активність.

Аналіз отриманих даних дозволив звернути увагу на питання тестового характеру щодо прагнення вихованців бути успішною особистістю незалежно від обставин, яке констатувало 92% відповідей респондентів (найбільшу кількість відповідей у порівнянні з іншими питаннями), що відповідає високому рівню сформованості трудової соціалізації.

В той же час, питання, які вимагали від вихованців виявлення творчих здібностей, показали, що 50% мешканців гуртожитку не проявили мотивації до професійної діяльності або лише назвали професію, та не змогли чітко визначити її професійні обов'язки. При цьому, досить непоганий результат мешканці проявили у питанні, що стосувалося професійної поінформованості – 50% показали середній рівень обізнаності із світом професій.

Але загальний відсоток отриманих результатів свідчить про високий рівень сформованості трудової соціалізації вихованців соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Загальний показник доводить, що 76% респондентів виявили високий рівень, 8% – середній, і 17% – низький рівень сформованості трудової соціалізації.

Тож, отримані дані окреслюють високий рівень сформованості рівня трудової соціалізації вихованців Котовського міського соціального гуртожитку, що дозволяє підкреслити ефективність соціально-педагогічної діяльності фахівців закладу.

Аналіз законодавчої бази, специфіки функціонування закладу та дослідження рівня трудової соціалізації дозволили констатувати, що в системі спеціалізованих закладів та формувань державного утримання молоді, мета яких полягає у сприянні процесу соціалізації осіб-сиріт та молоді, позбавленої батьківського піклування, функціонує соціальний гуртожиток, в межах діяльності якого випускники шкіл-інтернатів мають можливість отримати весь необхідний багаж знань, умінь та навичок адаптації у соціальному середовищі, а також отримати необхідний перелік послуг, відповідно до своїх потреб. Крім того, фахівці соціального гуртожитку допомагають мешканцям у сфері трудового становлення та розвитку, про що свідчить високий рівень трудової соціалізації. Саме тому, дослідження соціалізованості вихованців Котовського міського соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, демонструє значимість даної установи в системі спеціалізованих закладів та формувань державного утримання молоді.

В подальшому планується розробка методичних рекомендацій щодо удосконалення процесу трудової соціалізації мешканців соціального гуртожитку для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

Література і джерела

- Биковська О. В. Трудове виховання в позашкільних закладах у сучасних економічних умовах (на прикладі гуртків науково-технічного профілю) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика трудового навчання» / Олена Володимирівна Биковська. – К., 2000. – 19 с.
- Дупак Н. В. Виховання культури праці молодших школярів у процесі навчальної трудової діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Надія Василівна Дупак. – К., 1999. – 16 с.
- Ємцева Е. Г. Соціально-педагогічні та психологічні складові трудової соціалізації старшокласників / Е. Г. Ємцева // Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка : Педагогічні науки. – 2009. – № 17. – С. 77–84.
- Ковальчук Г. П. Трудове виховання школярів у загальноосвітніх закладах України в першій третині ХХ століття : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / Геннадій Петрович Ковальчук. – К., 2008. – 20 с.
- Левус Н. І. Ціннісні орієнтації як чинники трудової соціалізації молоді / Н. І. Левус // Збірник наукових праць інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / [за ред. С. Д. Максименка]. – Т. XII, Ч. 1. – К., 2010. – 696 с.
- Омеляненко В. Л. Педагогіка. Теорія виховання. Школотознавство: навч. посіб. [для студ. пед. навч. закл.]. Ч. 1 / Омеляненко В. Л., Мельничук С. Г., Омеляненко С. В. – Кіровоград : РВЦ КДПУ, 2004. – 140 с.
- Організаційно-методичне забезпечення діяльності закладів соціального обслуговування. Соціальний гуртожиток // Інформація і право. – 2007. – №4. – С.113-145
- Соціальна адаптація дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також осіб з їх числа: Посібник до тренінгового курсу з підготовки спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді у трьох частинах [Т.П. Амельцева, Н.В. Зімівець, Ю.М. Бойко, В.С. Петрович та ін.] – К.: Держсоцслужба, 2008.

Актуальність матеріала, изложеного в статье, обусловлена появлением социальных общежитий для детей-

сирот и детей, лишенных родительской опеки, в сети специализированных учреждений и сформирований государственного содержания молодежи. Деятельность социального общежития направлена на повышение уровня социализации воспитанников и обеспечение временным жильем. Особое внимание уделяется исследованию уровня трудовой социализации жителей общежития, поскольку окончание школы-интерната сопровождается проблемой выбора дальнейшего места профильной учебы или профессиональной деятельности.

Ключевые слова: социальное общежитие; трудовая социализация; дети-сироты; дети, лишенные родительской опеки.

The relevance of the material stated in article, is caused by the advent of social hostels for orphans and children deprived of parental care in a network of specialized institutions and units of state youth detention. Activities of social hostel are aimed at increasing socialization of students and providing temporary housing. Particular attention has been given to research-level professional socialization of young people, since the end of boarding school accompanied by the problem of choice is further education or professional activities.

Key words: social hostel, professional socialization, orphans and children deprived of parental care.

УДК 371.132

СТИМУЛЮВАННЯ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Єнгалічева Ірина Віталіївна
м.Черкаси

Анотація. У статті автор досліджує умови побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ, що сприятимуть стимулюванню майбутніх учителів початкових класів до професійної педагогічної діяльності. Вирішення цього завдання передбачає з'ясування залежності між основними поняттями та дослідження праць у цьому напрямі.

Ключові слова: мотив, стимул, педагогічне стимулювання.

Період навчання у ВНЗ для студентів є підготовкою до трудової діяльності, яка у найближчому майбутньому стане основним джерелом існування та засобом особистісної самореалізації [2, с.293]. Водночас одним з важливих завдань вищих педагогічних навчальних закладів є формування активності майбутніх вчителів до професійної діяльності, яка передбачає прояв ініціативності, цілеспрямованості, рішучості та є показником ефективності процесу професійної підготовки, оскільки ставлення вчителя до майбутньої діяльності проектується на учнів та є прикладом для наслідування [5, с.15].

Відомо, що основним джерелом активності особистості є стимули, що надають процесу підготовки дієвої спрямованості та суб'єктивно значущої позитивності. Тому професійна підготовка майбутніх учителів – це проблема стимулювання активності студентів до свідомої, особистісно-значущої педагогічної діяльності [5].

Аналіз психолого-педагогічних досліджень свідчить, що проблема стимулювання активності майбутніх учителів у ВНЗ до педагогічної діяльності не знайшла належного висвітлення в науково-методичній літературі. Це й стало поштовхом до дослідження даного питання.

Проблемою підготовки майбутніх учителів початкових класів та підвищення ефективності навчально-виховного процесу у вищій школі присвячені праці педагогів та психологів: Г. Балла, І. Беха, О. Біди, С. Гончаренка, І. Зязюна, А. Касьянова, Н. Ничкало, В. Носкова, В. Семиченко, Л. Хомич та ін. Водночас аналіз науково-педагогічних праць показав, що дослідження проблеми педагогічного стимулювання (Т. Плачинда, Т. Новаченко та ін.) майбутніх учителів початкових класів до професійної діяльності має фрагментарний характер. Недостатнє науково-теоретичне її вивчення негативно позначається на результативності підготовки студентів до майбутньої діяльності, тому потребує розкриття теоретичних основ зазначеного про-

цесу, визначення педагогічних умов стимулювання професійної підготовки майбутніх вчителів.

З огляду на вище зазначене метою статті є дослідити умови побудови навчально-виховного процесу у ВНЗ, що сприятимуть стимулюванню майбутніх учителів початкових класів до професійної педагогічної діяльності. Розкриття окресленої проблеми передбачає вирішення наступних завдань: з'ясування залежності між основними поняттями; дослідження ефективних умов процесу педагогічного стимулювання.

Здійснений нами аналіз наукової літератури з оголошеної проблеми засвідчив, що існує пряма залежність між поняттями "стимул" і "мотив". Під мотивом розуміють внутрішню рушійну силу, що спонукає людину до дії; фрагмент загальної картини або об'єкта, що багаторазово повторюється з деякими змінами [3, с.124]. Виходячи з цього визначення мотиви навчання поділяються на зовнішні (виходять від педагогів, групи, суспільства, і набувають форми вимог, указів, підказок чи навіть примусу) та внутрішні (бажання здійснювати навчальну діяльність для себе).

Мотивація, у загальноприйнятому розумінні, означає спонукання до дії; динамічний процес фізіологічного та психологічного плану, керуючий поведінкою людини, який визначає її організованість, активність і стійкість; здатність людини діяльно задовольняти свої потреби. Загальновідомим є те, що мотивація не може імперативно нав'язуватися студентам, оскільки для людини важливо бути самовизначеною, незалежною, а не контрольованою зовні. Тому ми основний акцент робимо на внутрішню мотивацію, тобто на ті рушійні сили, які зможуть привести до ефективного результату в подальшій професійній діяльності. Внутрішнім мотивом, на думку А. Маркової, Т. Матіс, О. Орлова, є такий мотив, коли людина одержує задоволення від власної поведінки і від самої діяльності [4].

Л. Баженова у своєму дослідженні [1] наголошує на необхідності приділити значну увагу формуванню мотивації професійного самовдосконалення вчителя. При цьому мотивацію вона визначає як основний чинник підвищення продуктивності праці. Дослідниця виділяє 3 етапи розвитку мотивації: діагностичний – аналіз мотиваційної сфери конкретного педагога; актуалізація провідних мотивів, постановка на їх основі нових цілей (зовнішніх стимулів); професійне самовдосконалення, яке лише тоді може стати стійким мотивом, якщо "педагог переживає активно-позитивне ставлення до професії і при цьому професійно